

Jordi Bohigas i Maynegre

COM ESTUDIAR LA GUERRA DEL FRANCÈS A GIRONA

Consideracions inicials

Em complau que els organitzadors hagin pensat en mi per iniciar aquest cicle de conferències sobre la guerra napoleònica a Girona. Per l'enunciat del títol pot semblar que disposo d'alguna "recepta màgica" sobre com s'ha de fer això de posar-se a estudiar un tema com aquest. Us vull posar sobre avís que només sóc un de tants que s'han posat a treballar en els darrers temps sobre un tema que és tan apassionant com desconegut, sobretot a nivell de comarques gironines. Per tant, l'únic que els puc oferir és "una" resposta, feta des del meu itinerari personal, i per tant estarà plena de propostes generals, a vegades fins i tot òbvies. Espero, però, que us pugui ajudar, almenys per tots aquells que estiguen interessats en iniciar una recerca o, si més no, aprofundir en la investigació.

Però l'enunciat de la conferència no deixa de ser important, i més tractant-se de la institució on ens trobem, un arxiu històric. Suposo que aquesta és la pregunta que tot historiadore fa abans de posar-se a analitzar un tema qualsevol de la història. La resposta no és fàcil, però és tan important que la manera com es resolgui condicionarà el resultat de la investigació. Per tant, trobo molt encertat que iniciem aquest cicle de conferències amb una aproximació a la realitat dels arxius i les fonts disponibles per la nostra investigació, conscients que aquestes ens seran més o menys útils segons la capacitat que tinguem d'interrogar-les. Però hi ha encara una altra raó que justifica aquesta conferència, i és posar de manifest que la Guerra del Francès segueix essent un tema obert, que queda molt per estudiar, i també pel que fa a Girona. És un

aspecte aquest que tot sovint s'oblida en els llibres d'història, que normalment volen donar per acabada una investigació amb el resultat que ells comuniquen. En canvi, rarament una investigació esgota un tema. La història es renova contínuament i van sorgint nous interrogants que fan que les mateixes fonts que havien servit per recolzar una investigació puguin ara estimular noves recerques –noves respostes– a les noves preguntes; i d'altres que s'havien passat per alt, ens donin una informació que no esperàvem. Per tant, vull que s'entengui que aquesta conferència, que també és una resposta de tantes, tampoc és concloent.

Deixeu-me que comenci amb una breu referència als fets que van succeir ara fa dos-cents anys i que desembocaren de manera fatal i tràgica en una de les guerres internes més llargues i sagnants que ha sofert aquest país. Cal dir que tal dia com avui de 1808 la guerra encara no havia començat, però sí l'entrada de les tropes invasores. El general francès Duhesme ja feia gairebé dos mesos que havia entrat a Catalunya pel Portús amb els seus 18.000 homes del Cos d'Observació dels Pirineus Orientals, amb la pretesa intenció de dirigir-se a Cadis i des d'allà recolzar la intervenció francoespanyola a Portugal. En comptes d'això, Duhesme es quedà apostat a Barcelona i es dedicà a anar-se apoderant de totes les fortaleses que defensaven l'entrada de la Monarquia hispànica pel seu costat oriental (les "claus del Regne": Sant Ferran, Ciutadella de Barcelona, castell de Montjuïc), excepte les fortificacions de Girona que no es van considerar rellevants.

Mentrestant, pel costat occidental, el mariscal Murat, duc de Berg i cunyat de Napoleó, es dirigia cap a Madrid on aca-

baven d'ocórrer els fets d'Aranjuez que motivaren un canvi de rei i la destitució del primer ministre Godoy. Preparat pel sector més reaccionari de la noblesa, el motí d'Aranjuez motivà l'abdicació de Carles IV en el seu fill Ferran. El nou rei Ferran VII s'envoltà d'un equip ministerial que, per ironies de la història, en formarien part persones que després serien personatges destacats del govern del rei afrancesat –“intrús”– Josep I. El destronat rei Carles, però, no acceptà la renúncia i reclamà de l'emperador dels francesos la seva intervenció en el conflicte. En aquell moment, doncs, la submissió de la monarquia a França va arribar en el seu punt més àlgid. Ferran VII començava el seu regnat amb una elevada popularitat, però amb unes bases molt febles, i per tant no va dubtar a sortir cap a Baiona a la crida de Napoleó per entrevistar-se amb ell, deixant a Madrid una Junta de Govern encapçalada per l'infant Antoni. Ara fa dos-cents anys que la família reial espanyola, gairebé al complet, es trobava a Baiona enmig d'un estira i arronsa que acabaria al cap d'un mes amb l'abdicació dels dos monarques –un darrere l'altre– en favor de Napoleó. Però de sobte es produiria un fet –tan incontestable com inesperat?– ja que el país no es va creure les notícies de Baiona i es revoltà en massa. Girona no en va ser cap excepció.

Una mirada crítica

Guerra de la Independència, Guerra Peninsular, Guerra Napoleònica o Imperial, són diversos els noms que ha rebut i rep el període bèl·lic al qual fem referència, segons la pre-

ferència o l'origen geogràfic de qui l'anomena. A Catalunya, Vicens Vives va posar de moda el nom més aparentment neutral de "Guerra del Francès". Són diferents noms per anomenar una mateixa cosa, des de perspectives i realitats diferents. A Catalunya, aquest ha estat un tema historiogràfic poc agraït, en les últimes dècades, fins i tot molest. La dificultat per integrar-lo dins els referents nacionals propis i diferenciadors d'Espanya, després de la manipulació barroera que en va fer el franquisme, n'ha condicionat la recuperació historiogràfica. Sortosament, ja han passat més de trenta anys des de la mort del dictador, com perquè se'n pugui fer una valoració més serena i matisada, lliure de prejudicis. I acceptar els resultats tal com vénen. Fins a quin punt, però, l'aixecament contra l'ocupant francès no va anar acompanyat de la resistència contra el vell sistema d'explotació feudal o, dit d'altra manera, no hi ha una revolució social al mateix temps que política? Per qui, o per què lluitaven els catalans i gironins que es van revoltar contra la presència francesa? Per la pàtria, la nació, el rei, la religió o, simplement, per salvar la vida o el poc que els quedava? Preguntes massa complexes per a respostes que potser ens són incòmodes. Tanmateix, la història no serà mai tal com al públic li agradaria que fos.

Alguns dels consells que es poden donar aquí són vàlids per a qualsevol altra investigació històrica, ja que són inherents a la tasca de l'historiador. D'entrada, una investigació ha de partir de la complexitat inherent a qualsevol fenomen històric. Per qualsevol investigador dedicat a l'estudi científic de la història és important disposar d'una metodologia apropiada que passa per conèixer amb precisió els con-

ceptes propis de l'època, començant pels de temàtica militar, però també econòmica, política, etc.; suposa, també, una disciplina precisa que comporta el distanciament i l'objectivització —és a dir, ser conscients de les pròpies inclinacions i les preguntes que s'estan plantejant. En qualsevol recerca científica, les preguntes són tan importants com les respostes, i que per això cal deslliurar-se de molta de la càrrega ideològica que acompanya la nostra visió de la Guerra del Francès. També és important no caure en algun dels defectes de la història local, com pot ser el localisme: pensar que allò que ha succeït en el teu poble és únic i fins i tot amb connotacions identitàries. S'imposa, doncs, una actitud de l'historiador desapassionada. Evitar, com sempre, els anacronismes (jutjar el passat amb les idees o valors del present); tenir present la llarga durada, que permet una visió més racional i menys subjectiva dels fets i les seves causes; llegir i tenir a mà una extensa bibliografia sobre història comparada, de la milícia i de les armes, entre altres. Defugir les categories, tant com es pugui, d'una història ètica amb bons i dolents, o una identificació excessiva amb algun dels combatents. I, sobretot, que la dificultat lingüística no ens impedeixi d'accedir a la visió de l'altre bàndol per mitjà dels seus arxius, bibliografia i documentació.

Un repàs historiogràfic

La ciutat de Girona ha centrat gran part de la producció historiogràfica orientada a l'estudi de la Guerra del Francès a les nostres comarques; i dins d'aquesta ha tingut un pes

específic important la descripció dels Setges de Girona. No cal dir que la historiografia ha estat sempre molt atenta a la demanda del públic, sobretot quan la ciutat podia disposar d'una gesta militar prou significativa, que havia de marcar la memòria col·lectiva durant molts anys i que era un element de reivindicació davant l'estat espanyol. Tanmateix, aquesta producció historiogràfica ha estat molt desigual, tant en el temps –ja que hi ha un buit historiogràfic de gairebé cinquanta anys a l'entorn dels setges– com en la qualitat de les obres publicades. Un breu recorregut sobre el que s'ha escrit de la Guerra del Francès, posant un èmfasi especial en la ciutat de Girona, ens ha de permetre, d'una banda, disposar d'una font historiogràfica encara útil avui i, de l'altra, a la llum de les darreres aportacions, obrir noves vies per continuar investigant.

Dins d'aquest recorregut hem de començar per les històries (memorials) escrites pels protagonistes dels fets i que han estat publicades, algunes molt tardanament, ja en ple segle xx. Tots ells representen les fonts de primera mà i el material sobre el qual treballaren els historiadors immediatament posteriors, els romàntics de la primera meitat del dinovè i els positivistes (i romàntics) que els seguiren. Entre els primers historiadors testimonis hi trobem alguns dels protagonistes principals: els Godoy, Argüelles, Alcalá Galiano, Espoz i Mina, Llorente, O'Farril o Azanza, del costat espanyol; Josep I, i els generals Soult, Hugo o Suchet, del costat francès.

Sobre la ciutat de Girona, l'any 1812 el soldat westfalià A. W. Bücher imprimí el seu diari del setge en el text original alemany i dos anys més tard en sortí l'edició espanyo-

la. La història *militar* de Guillermo Minali és de les fonts que més s'han utilitzat en estudis posteriors. Minali era el cap d'enginyers de la plaça assetjada i explica amb tot detall dades tècniques de les obres de defensa i de la seva utilització, així com dels elements humans i materials emprats en l'acció. Els metges que exerciren en la ciutat, Juan Andrés Nieto Samaniego i José Antonio Viader, escrigueren senyals memorialis sobre les experiències viscudes en la seva actuació professional, i que afectaven la situació sanitària de la ciutat i els seus homes. Altres obres són la del farmacèutic francès, assentat a Girona, Antoine Gilly, que va escriure una memòria topograficomèdica dels anys 1810 i 1811, impresa a Perpinyà l'any 1812. També del bàndol francès tenim les obres de caràcter militar del general francès Gouvion Saint-Cyr, *Journal des operations de l'Armée de Catalogne*, i la de G. Lafaille, *Memoire sur la campagne...*, impresa a París, el 1826, entre altres.

L'any 1920 s'imprimí a Madrid un llibret del qual era autor el mariscal de camp Miguel de Haro, que segons el pare Cúndaro sembla que aprofità el manuscrit d'aquest que encara s'havia de publicar. El frare dominic Manuel Cúndaro va ser un dels dirigents de la *Cruzada gerundense* contra l'invasor i autor d'una *Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona en los sitios de 1808 y 1809* que finalitzà l'any 1818, però que no va ser publicada fins més d'un segle més tard. L'origen de l'obra va ser la voluntat de la monarquia de redactar relats verídics i detallats de les "gestes" de la guerra. Fins a l'any 1843, després de l'exclausura, l'Ajuntament no va entrar en possessió d'una còpia, que fou l'única que es conservà, i restà ben guardada a l'Ar-

xiu Municipal fins que l'any 1953 es va aconseguir publicar sencera gràcies a les gestions del Dr. Lluís Batlle i Prats i la col·laboració de l'Institut d'Estudis Gironins amb l'Ajuntament de Girona. Aquest retard, però, no privà de la seva consulta i utilització per part de molts historiadors que s'hi acostaren per tal de redactar la història dels setges.

Al llarg del segle XIX s'anà imposant una determinada visió mitificadora del poble espanyol en lluita contra el francès, així com la creació de determinats “llocs de memòria” del nacionalisme (liberal) espanyol dels quals Girona –i els seus setges– hi tenia un paper estel·lar. Després dels memorials esmentats van venir les primeres narracions històriques, pròpies de la historiografia espanyola liberal, d'arrel romàntica, com les de Toreno, Lafuente, Gómez de Arce; des de Catalunya, Adolf Blanch o Antoni de Bofarull dedicaven parts importants de la seva obra historiogràfica als setges de Girona. Els primers treballs específics sobre els setges els oferiren, al final de l'època isabelina, Lluís Cutchet i Víctor Gebhardt, en la més pura línia dels historiadors romàntics, que responien a convocatòries dels certàmens literaris renaixentistes. Ben aviat van aparèixer els homes de l'*Asociación Literaria de Gerona*, que des de l'any 1872 elaboraven treballs sobre la història de la ciutat i de les comarques gironines, mitjançant la celebració dels certàmens anuals de les Fires (que van durar fins al 1902) i, des del 1876 fins al 1895, amb la reconeguda *Revista de Gerona*. Els coneguts com a “homes de la Revista” publicaren nombrosos treballs sobre el tema dels setges de Girona, històrics i també literaris, sobretot durant els anys vuitanta i noranta del segle XIX. Un dels més destacats d'aquella “esco-

la”, Emili Grahit Papell, publicà a més de diversos articles dos notables llibres: l’any 1894 la monumental obra *Reseña histórica de los Sitios de Gerona en 1808 y 1809*, en dos volums de considerable gruix, i l’any 1896 una edició més reduïda, en un volum de 239 planes titulat *Historia de los Sitios de Gerona en 1808 y 1809*. La generació de la *Revista* exaltà extraordinàriament l’epopeia gironina, i per això cal prendre precaucions. En ocasió del primer centenari es tornà a ventilar el tema en la premsa del moment, el *Diario de Gerona*, *El Autonomista* o *La Lucha*. El 1910 es publicà, no sense escàndol, l’obra de Prudenci Bertrana i Diego Ruiz, *La locura de Álvarez de Castro*, que qüestionava l’actuació del governador gironí durant els Setges.

Amb l’entrada del nou segle, però, s’aprecià un canvi d’estil, després de la parcialitat i l’apassionament amb què es van escriure les obres descriptives del segle XIX, tant d’un costat com de l’altre dels Pirineus. Durant les dues primeres dècades del segle XX els francesos Geoffroy de Grandmaison, Desdevises du Dezert, André Fugier i Pierre Conard renovaren la historiografia sobre la Guerra del Francès, o altrament dita Guerra Napoleònica d’Espanya, ja que el denominador comú era el rigor en les dades aportades i la voluntat crítica de les seves anàlisis. Més endavant, aparegueren les obres de Carles Rahola, escrites amb el seu peculiar estil pulcre i moderat, aplegades i publicades recentment per Lluís M. de Puig. L’obra de Rahola va suposar un salt qualitatiu respecte de la tònica anterior, en analitzar de manera serena la gestió napoleònica a Girona. També en els anys 1935 i 1936 el Dr. Tomàs Noguer i Musqueras i el jurista Frederic Camp i Llopis publicaren sèries d’articles sobre

el tema a les planes del *Diari de Girona*. A tot plegat cal afegir, per les dades que aporten, el *Sitio de Gerona* de Prudenci Bertrana (1909) i la *Gerona, la Inmortal* del capità Fernando Ahumada (1935).

L'abundància de la bibliografia espanyola consagrada a la Guerra de la Independència es disparà a mesura que avançava el segle XX. Es tracta d'un fenomen que coneixeria el seu punt culminant a partir de la commemoració del cent cinquantesim aniversari de la "Guerra de la Independència", els anys 1958 i 1959. Joan Mercader és, d'aquesta època, l'autor més complet i sòlid, amb una producció extensa sobre la Guerra del Francès, especialment dels aspectes institucionals i administratius de la dominació napoleònica.

A Girona, el cronista de la ciutat i pedagog, Joaquim Pla i Cargol, publicà el 1953 la seva obra *La Guerra de la Independencia en Gerona y sus comarcas* (reeditada el 1962) dintre la seva col·lecció d'història local; temàtica que ja havia tractat intensament en altres treballs monogràfics i especialment en la seva *Gerona històrica*. He extret un fragment d'aquest llibre, com a exemple de l'ambient que es vivia:

“La guerra de la Independencia española constituyó una magnífica prueba del espíritu de fortaleza e independencia que alentaba en el pueblo español y una elocuente muestra de la vitalidad de todas las regiones de España, que supieron suplir, con su valentía y su generosa aportación, la carencia de una organización estatal eficiente, la cual había quedado de hecho deshecha al producirse el éxodo de la

família real espanyola a França. Aquella guerra mostró elocuentement, que quan se tractó de la defensa del territori nacional, el poble espanyol supo crear el òrgan popular convenient per suplir la falta de un poder públic debidament organitzat. Y en general, nadie negó su concurso a la grandiosa empresa, ni rehuyó su entusiasta colaboración a la misma”.

Amb tantes poques línies no es poden traslladar més prejudicis a una investigació: vitalitat de les regions, esperit del poble espanyol, defensa “nacional”, òrgans populars, unanimitat en el combat... que no feia res més que repetir molts dels tòpics del nacionalisme –espanyol, en aquest cas– en un context de dictadura franquista.

Abans, per Fires de 1950, la Biblioteca Pública de Girona havia organitzat una exposició bibliogràfica titulada *Gerona en la Guerra de la Independencia*, a partir de diferents arxius documentals. La mostra es va presentar als locals destinats a ser ocupats per la biblioteca dins l’antic Hospici, i donaria lloc a un catàleg. Un altre catàleg es publicà, pocs anys després, sobre la secció bibliogràfica d’una exposició dedicada al CL Aniversari dels Setges. Malgrat la manipulació franquista d’aquella commemoració també donà ocasió a la realització d’un bon nombre de treballs d’investigació que es publicaren a la *Revista de Gerona* i en un volum especial dels *Annals* de l’Institut d’Estudis Gironins. En canvi, els historiadors gironins Santiago Sobrequés i Jaume Vicens Vives evitaren involucrar-se en aquesta commemo-

ració. També en el “II Congreso Internacional de la Guerra de la Independencia” de Saragossa, el 1959, es presentaren diversos treballs històrics referents a l’actuació de Girona.

En aquests mateixos anys, però, i des de Catalunya, es gestava una segona renovació de la historiografia espanyola, després de l’esterilitat que havia seguit la fi de la Guerra Civil i l’establiment del franquisme. Aquesta renovació donaria els seus fruits durant les dècades de 1960 i 1970, sota la direcció de Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar (aquest, fent ús de noves tècniques d’investigació, i d’una anàlisi basada en el materialisme clàssic) i, tot seguit, per la dels seus deixebles: Jordi Nadal, Joan Reglà i, més recentment, Josep Fontana. Es tracta d’una renovació fonamentada en l’ampliació del domini d’anàlisi, prenent en consideració la crisi de l’antic règim, i que es preocupa de la demografia, l’economia, les institucions i l’administració, a banda dels aspectes polítics i socials, i de resituar la història peninsular dins el panorama europeu. Malauradament, la difícil tasca de deslliurar-nos d’aquesta càrrega ideològica només s’ha fet a costa de l’intent d’esborrar la memòria dels setges durant els darrers trenta anys.

A la dècada dels setanta la investigació de la Girona de l’època napoleònica va rebre un nou impuls de la mà de joves historiadors com Ramon Alberch, sobre fenòmens demogràfics i econòmics, i Lluís Maria de Puig. Aquest últim ha aprofundit al llarg de la seva dilatada trajectòria en l’estudi de la dominació napoleònica a la ciutat i l’afrancesament. Amb tot, els temes referits a la història del pensament i de les ideologies resten encara poc tractats. Per exemple, caldria aprofundir en el coneixement de l’acció política de les institu-

cions (ajuntaments, juntes locals i provincials) i l'evolució de les mentalitats i comportaments, tant individuals com col·lectius, al llarg de la guerra. S'ha de treure l'entrellat al tema de la qüestió nacional, la permanència de trets diferencials catalans, d'una identitat col·lectiva (o no).

En l'última dècada, ha fet furor la paraula “invenció” posada de moda per autors com Inman Fox, Álvarez Junco i altres: tant referent al fet d'una guerra nacional com a la invenció d'Espanya per part dels diputats gaditans. No sempre, però, la tasca de “desconstrucció” feta pel sector revisionista ha anat acompanyada d'alternatives conceptuais.

En la proximitat del bicentenari, s'han publicat noves “síntesis” de la Guerra de la Independència espanyola: J. M. Cuenca Toribio, Miguel Artola, García Cárcel, Antoni Moliner. Ho han fet sovint a partir de vells materials reelaborats quan encara queda molt per fer de recerca de base en els arxius catalans. Estem a l'espera també del resultat de futurs congressos i simposis. Se n'han programat a Còrdova, València, Madrid, La Corunya i Girona, que jo sàpiga, a part d'altres jornades d'estudi, com les del Bruc. A Girona, estem pendents de la publicació de noves monografies sobre els setges i del resultat de les dues beques especials convocades l'any passat pel Patronat Francesc Eixemenis de la Diputació de Girona.

Una guerra de setges

Cal no oblidar que el període que estudiem es caracteritza –el mateix nom ho indica– per la guerra. Per tant, no ens

podem sostreure de tota la producció historiogràfica i científica creada a l'entorn del fenomen de la "guerra", encara que aquesta hagi estat durant un llarg temps menystinguda pels historiadors de casa nostra i no gaudeix encara de l'acceptació que ha rebut, per exemple, en el món anglosaxó i centreeuropeu.

Hi ha elements nous en l'art de la guerra que es poden analitzar també des de Girona: la tendència a incrementar la resistència de les fortaleses més enllà dels límits convencionals acceptats en el segle XVIII; la justificació moral, estratègica i "nacional" com a objectius de la guerra; la tendència a la guerra total... Sol passar que la majoria dels historiadors "civils" no sempre tenim el bagatge de coneixements militars, armamentístics i tecnològics suficients per abordar el seu estudi amb serietat i garantia.

En aquest terreny, el de la història de la guerra, també s'ha viscut una renovació historiogràfica important. Un dels nous reptes que s'obren en el camí d'aquests historiadors, i en especial del que s'ha anomenat *New Military History*, és estudiar la guerra i les seves conseqüències des d'una perspectiva social. Així, seguint les petjades de la "història des de baix" de l'historiador britànic E. P. Thompson, el també britànic John Keegan l'ha proposat com a metodologia per la seva història de les batalles. Encara que en l'escenari català –i gironí– no hi trobem grans batalles es fa necessari d'historiar la guerra també des del punt de vista dels soldats que la van viure.

Però la història militar abraça molt més que l'anàlisi de les batalles i les guerres: també fa referència a la tecnologia, l'educació, la logística existents en un moment deter-

minat; introdueix la quantificació en els seus treballs, estudia les bases econòmiques i l'estructura social, l'organització administrativa de la guerra, etc. També són útils els conceptes o tècniques de poliorcètica o *polemologia*. Aquest és el terme encunyat pel professor Gaston Bouthoul per definir la “ciència de la guerra com a fenomen social, estudiada en les seves formes, tècniques, causes, efectes i funcions”.

Les fonts documentals

Un cop tenim clars els conceptes, la tècnica i fetes les preguntes pertinents, és el moment que l'historiador ha d'explorar quin material té a la seva disposició que li permetrà respondre tot un seguit de qüestions i contrastar algunes hipòtesis. D'entrada, hem de dir que el mateix caràcter bèl·lic del període d'estudi dificulta la seva comprensió i anàlisi, en el sentit que aquest caràcter ha condicionat l'estat en què ens han arribat les fonts documentals: fragmentació i dispersió, en el millor dels casos, i la destrucció total o parcial dels arxius, privats o públics. No deixa de ser un llast important el fet que els períodes de canvi històric sobtat coincideixin, en canvi, amb els períodes de guerra, que solen ser aquells on les dades resulten més fragmentàries, la qual cosa fa més difícil la quantificació i valoració d'aquests canvis.

Aquest fet és parcialment compensat per la condició històrica de capitalitat –política, militar i religiosa– que ha tingut Girona sobre una àrea circumdant. A nivell arxivístic, això té almenys una doble conseqüència: per un costat, la ubicació a la ciutat d'arxius amb fonts documentals que per-

meten l'estudi no només de la mateixa ciutat on es troben, sinó del territori que aquest arxiu centralitza. I així podem dir que disposem de fonts documentals a l'Arxiu Històric Provincial (AHG), altrament dit "de Sant Josep", Arxiu Diocesà (ADG) i Biblioteca Pública, que ens donaran informació sobre realitats externes a la mateixa ciutat durant el mateix període.

Els arxius gironins han estat en gran part estudiats, però encara queden possibilitats. A l'AHG hi ha els fons de la Comptadoria d'Hipoteques de Girona i Santa Coloma de Farners (1808-1814) i els protocols de notaries de Girona. Els protocols notarials són un exemple de fonts documentals no estudiades. No és que ens puguin descobrir grans coses, però sí que hi podríem estudiar signes demostratius de l'ambient i de la vida quotidiana d'aquells anys: més abundància de testaments; atorgants forasters, residents accidentalment a Girona; escassetat de transaccions; condició social dels atorgants; absència d'algun notari. I també alguna nota marginal en els protocols referent a actuacions personals o a esdeveniments públics. A més, estic convençut que el mateix Arxiu Municipal (AMGi) té documentació que cal tornar a revisar. Per la seva importància en el coneixement de la nostra ciutat, en faré una enumeració una mica més detallada dels instruments de descripció de les sèries d'arxiu que contenen informació sobre la guerra, alguna més treballada que l'altra. I és que hi ha moltes dades passades per alt pels investigadors en fonts documentals i col·leccions citades mil vegades. En la sèrie Administració Municipal trobarem: I.1.1. Manuals d'Acords (1808-1809); I.1.2. Correspondència, Registre de Cartes, lligall 7 (1800-

1813); Bans, Decrets, Edictes, lligalls 12 a 27; a Defensa: VII.1. Cossos Militars. Allistaments, Quintes i Reemplaçaments, lligalls 5 i 6 (1808-1809); VII.1.2. Lligall 5, Llibres d'Ordres i Pagaments (1795-1809); VII.1.3. Subministres a l'Exèrcit (1808-1809); VII.3.1. Seguretat Pública, Successos Polítics i Militars, lligall 1; Llibres i VII.1.4. Lligall 1. Cors del litoral gironí (1808-1809) i 2. Captura de vaixells. Passaports (1808-1809); a Demografia VII.1.4, Padrons (1800-1813); Diversa VII.1.5. Lligall 1 (1816-1822). Estadística demogràfica. Cens del 1816 del Corregiment. Referències a agricultura i moviment vegetatiu de Girona ciutat; Obres Públiques i Urbanisme XIII.1, Fortificacions (1809-1908); Sèrie temàtica diversa XXV.1. Lligall 2, Comportament de la tropa (1808); Lligall 5, Focs o caps de família del Corregiment de Girona, Jurisdicció (1808); Lligall 11, Sometent (segles XVIII-XIX); Lligall 12, Títol Girona Immortal. Referències i apunts diversos.

A la inversa, *aquesta* capitalitat obliga a sortir del perímetre urbà de la ciutat per conèixer millor què hi passa dins. Una ciutat, i menys una capital, no és mai una realitat tan cada sinó que està composta de fluxos de tota mena (demogràfics, comercials i, en el nostre cas també, militars) amb les poblacions del voltant, sense els quals no podem conèixer la vida d'una ciutat en la seva veritable dimensió. Pierre Vilar ens aconsellava no acceptar els límits administratius com a extensió territorial que calia sotmetre a observació, si no era “amb plena consciència d'allò que valen”. Almenys hauríem de tenir en compte tot el territori de l'anomenada “batllia estreta” de Girona. Podem trobar documentació gironina en alguns arxius municipals que

s'han conservat. I se m'acudeixen, per exemple, els arxius de la Bisbal, Torroella, Sant Feliu de Guíxols, Llagostera i Salt. El treball de Maties Ramisa, *Fons documentals per a l'estudi de la Guerra del Francès a Catalunya*, ens situa davant les enormes possibilitats que hi ha encara si hom es projecta sobre la documentació existent. Per exemple, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó dubto que els fons de la "Junta Superior de Catalunya", "Dominació Francesa" i "Hisenda" hagin estat explorats en la seva totalitat, i ens haurien de permetre continuar els estudis iniciats per Desdevizes o Antoni Moliner sobre les Juntetes. Cal no oblidar-se de les fonts franceses, tant per l'època dels setges com per la dominació francesa, que ens poden donar una perspectiva més equànime de la relació de fets. Per Lluís M. de Puig sabem que als *Archives Nationales* de París o de la Guerra de Vincennes, hi resten un munt de notícies sobre la invasió i l'ocupació napoleòniques a Catalunya dins les cartes dels mariscals, generals, administradors i espies que escriuen contínuament al ministre i a l'emperador. I això per no parlar dels arxius anglesos, que ens fornirien de dades sobre l'actuació britànica, sobretot a la costa. Les possibilitats de trobar materials no investigats són encara considerables.

Entre tipologia de documentació que podem trobar escampada en diferents arxius i biblioteques del territori apareixen les fonts impreses. Es poden consultar un bon nombre de bans, disposicions oficials, proclames, estadístiques, etc. Alguns tenien una destinació funcional, altres una finalitat històrica. Respecte de la premsa històrica, té un interès molt marcat la col·lecció del *Diario de Gerona*. D'una banda, conté l'exposició dels fets, que encara que

siguin narrats des del punt de vista d'un entusiasta defensor de la ciutat, no deixa de posar davant el lector unes realitats. *Diario de Gerona* va sortir al carrer poc després del primer assalt a la plaça, el dia 20 de juliol de 1808. Els seus principals redactors eren dos canonges, Vicente Jiménez i Martín Matute, i tenia com un dels objectius el manteniment de la moral combativa. Es deixà de publicar el mateix dia de la capitulació, el dia 10 de desembre de 1809, quan havien aparegut 344 números. Més endavant les autoritats franceses d'ocupació també editaren la seva premsa periòdica. Un bisetmanal durant el 1810, *Gasetta del Corregiment de Girona*, en català, sortia els dijous i els diumenges. A partir del 2 de gener de 1812, en les planes de la *Gazette de Gironne*, que s'imprimí primer a l'Impremta Oliva i més tard en la de l'impressor de Perpinyà J. Alzine, que també caldria estudiar, trobarem informació sobre l'època de l'ocupació, naturalment des de l'òptica dels napoleònics; però també ben interessants per a l'estudi dels esdeveniments. L'1 de juny següent es canvià el títol del diari, que s'anomenà *Diario del Departamento del Ter*, que aparegué redactat primer en català i francès, i els restants en francès i castellà.

Si el paper jugat per l'Església en la guerra va ser important, també ho va ser en tant que generadora de fonts documentals que informen no tan sols de la seva vida interna, sinó sobre la societat que l'envolta. Ens trobem amb el cas de la valuosa documentació parroquial que encara roman a les rectories o estan ja dipositades, en còpia digital o bé in situ, a l'Arxiu Diocesà de Girona. Ara per ara, si els llibres d'estat –altrament dits, registres parroquials– s'han

conservat fins avui, són encara la millor font demogràfica de què disposem, donada la poca fiabilitat dels recomptes, *estadillos* i censos de l'època. Els registres de bateigs i defuncions ens donen idea de la magnitud del desastre demogràfic, així com de la recuperació posterior, tal com va analitzar Ramon Alberch pel cas de Girona. Però cal continuar els estudis sobre la qüestió demogràfica, calcular baixes parcials i globals, mesurar l'estancament poblacional i la seva repercussió en el dinamisme socioeconòmic. D'altra banda, aquests llibres i altres de naturalesa parroquial –referents a confraries, consuetes, comptes, etc.– ens poden donar també una valuosa informació qualitativa en forma d'anotacions que els curats afegien en els marges o en el mateix cos dels escrits. I en aquest sentit, la condició de Girona com a plaça assetjada –i per tant, que allotja refugiats i combatents de fora la ciutat– ens obliga a sortir a explorar els arxius parroquials de la comarca per trobar rastre d'aquestes persones, així com dels morts forasters durant els setges. I això és així perquè els setges de Girona tenien conseqüències més enllà de les muralles, en bona part dels pobles de la Selva, per exemple. I sinó, veieu com ens ho explica el rector de Campllong, Josep Gay, per raó de la partida de defunció del seu primer feligrès de resultes de la Guerra del Francès:

“Als dinou de juny de mil vuitcens vuit, mataren los gabaits a Joseph Isern pagès en lo mas Aradas de Campllonch havitant [...]: Fou enterrat en la parròquia de Franciach y en lo sementiri, pues lo mataren en dita parròquia

hont havia anat a acompanyar lo somaten com á regidor decano que se encontrava qual somaten de ordre de la Muy Illustre Junta de Gerona presidida de alguns militars, se agué de fer generalment, per tots los pobles, per ocasió de saber la Junta que los gabaits que s'avia en Barcelona, venian ha atacar, y donar asalt en la ciutat de Gerona, com efectivament lo donaren però envà, pues foren retxesats.”

I com aquesta, se'n poden trobar moltíssimes més que donen idea de la magnitud del drama que es va viure, no només a la ciutat de Girona, sinó en tot el radi d'actuació de l'exèrcit assetjant i d'observació francès. Com he dit, molts d'aquests arxius els trobarem dipositats a l'arxiu Diocesà i, per tant, no caldrà moure's de la ciutat. També des de casa podem accedir a una gran quantitat d'informació sobre l'època napoleònica, inèdita en molts de casos. És així amb les col·leccions de premsa històrica digitalitzada, començant per les “Gazetas” oficials fins als diaris locals que es poden trobar a les pàgines web d'institucions culturals molt diverses. L'Arxiu Municipal on ens trobem, sota la direcció de Joan Boadas, és un exemple d'una gran tasca realitzada per fer accessible a tothom, des de casa seva, un important fons hemerogràfic. Però també trobarem documentació molt variada, com he dit, al web del BOE, de la Biblioteca de Catalunya, dels fons específics de l'*Archivo Histórico Nacional*, de la *Memòria Digital de Catalunya*, de la UPF, i en un cada vegada més llarg etcètera d'institucions que estan ampliant el seu fons digitalitzat i que caldrà anar revisant.

Finalment, queden encara alguns memorials per editar. Sabem de l'existència d'aquests en els fons privats de cases i masos; un d'ells és el de Miquel Feu, argenter de Girona durant els setges, que està pendent de publicar per Pep Vila i un servidor. Però caldrà fer una recerca més exhaustiva tant dels arxius privats de dins com de fora la ciutat.

Cloenda

Encara queden aspectes desconeguts de la història interna de la ciutat de Girona durant la Guerra del Francès que fan necessari estendre l'objecte d'anàlisi, tant en la perspectiva com en l'àmbit d'estudi. Els efectes dels Setges, per exemple, no es van deixar notar només a la ciutat assetjada, sinó a tot un territori molt més ampli; a l'inrevés, des de la ciutat, ara convertida en capital napoleònica, s'exercí un control a la resta del territori, sigui la subprefectura, l'*arrondissement*, el departament o la intendència. I si bé els setges han merescut major atenció historiogràfica que no pas els llargs anys de dominació napoleònica sobre la ciutat de Girona, aquest material requereix d'una revisió global i una nova interpretació, a banda que encara quedin fonts documentals per explorar: memorials, impresos, correspondència.

La història local, que no ha de ser forçosament localista, sempre que es faci amb un mínim de rigor metodològic, és imprescindible per conèixer a fons el procés històric de què parlem. Què és, sinó, l'anàlisi social a petita escala, que es fa necessària per arribar allà on la historiografia més gene-

ral no pot fer-ho? Com són les experiències i les pràctiques socials dels éssers humans? Per la naturalesa de l'època, s'imposa una (re)valorització de la història militar, que ha de venir de bracet d'una desmitificació a totes bandes: religiosa, ideològica, política i militar... Estudiar la Girona de l'època napoleònica suposa revisar tot el que s'ha escrit, especialment durant el període dels setges, del qual encara hem de recórrer a una historiografia tendenciosa fabricada fa més de cinquanta anys. I el material que hi ha escrit fins ara, s'haurà de tornar a encarar i reexplicar-ho tot. I més enllà de la ciutat de Girona, si ens endinsem en la realitat del món local gironí, la història de la Guerra del Francès espera encara la ploma de l'historiador.

Com veieu, encara hi ha feina a fer pels historiadors que vulguin dedicar-se a estudiar la Girona napoleònica i resistent a Napoleó. Com he dit, part d'aquesta documentació, per la capitalitat gironina, la trobarem en els arxius de la mateixa ciutat. Però tard o d'hora no ens tocarà més remei que sortir de Girona si volem descobrir nous materials o, si més no, reinterpretar els que ja es coneixen. Una feina que haurà d'incloure la desconstrucció dels mites de la guerra i la reconstrucció, amb nous i vells maons, d'una història de la Girona francesa. Tenim un avantatge, sobre la commemoració de fa cinquanta anys. Avui a Girona tenim una Universitat, amb la seva Facultat de Lletres d'on cada any surten desenes de nous llicenciats. Alguns d'ells em consta que ja estan preparant nous treballs sobre aquest període. Que jo conegui, són els col·legues Francesc X. Morales, Albert Pons i Lluís Serrano, a part d'altres investigadors ja consolidats, alguns dels quals comparteixen cartell en aquest cicle. Amb

tots ells tenim la confiança que les futures investigacions es faran amb el rigor i la distància metodològica que s'exigeix a tot professional, en aquest cas de la història. Equilibri en el tractament, moderació en les valoracions i honestedat amb la feina feta fins ara pels historiadors són els millors consells que des de la meva posició puc demanar als nous investigadors –i divulgadors– d'aquesta història.

Bibliografia

Òbviament, aquí només puc oferir les lectures que considero obligades per emmarcar la meva exposició. Part de la bibliografia específica sobre la guerra a Girona ha aparegut citada al llarg del text.

FONTANA, Josep, “La Guerra del Francès”, a *La fi de l'antic règim i la industrialització (1787-1868)*. Barcelona, Edicions 62, 1989, p. 145-181.

GARCÍA CARCEL, Ricardo, *El sueño de la Nación indomable. Los mitos de la guerra de la Independencia*, Madrid, Temas de Hoy, 2007.

MARTÍNEZ SANZ, José-Luis, “La ‘historia militar’ como género histórico”, a *Cuadernos de Historia Contemporanea*, 2003, p. 37-47.

MERCADER, Joan, “La Historiografía de la guerra de la Independencia y su época desde 1952 a 1964”, *Índice histórico español*, v. IX (1963).

MOLINER, Antonio (ed.), “La guerra de la independencia en España (1808-1814)”, Barcelona, Nabla, 2007.

PUIG i OLIVER, Lluís M. de, “Nació, crisi i revolució a 1808. Sobre l’estudi de la Guerra del Francès a Catalunya davant la commemoració del bicentenari”, a *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, vol. 40, 1999, p. 227-255.

RAMISA i VERDAGUER, Maties (a cura de), “Guerra napoleònica a Catalunya (1808-1814). Estudis i documents”. Barcelona, Coordinadora de Centres d’Estudis de Parla Catalana / Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1996.

